

**ПОНЯТИЕТО „КРИЗА“ И МЛАДИТЕ ХОРА – РАЗБИРАНЕ, ПРИЕМАНЕ,
КОНЦЕПЦИЯ**

Сабина Недкова, Пламена Атанасова

*Университет „Проф. Д-р Асен Златаров“, Бургас 8000, бул. „Проф. Яким Якимов” I
Катедра „Технологии, материали и материалознание”*

e-mail: sabina_nedkova@abv.bg

**THE CONCEPT OF “CRISIS” AND THE YOUNG PEOPLE-UNDERSTANDING,
ACCEPTING, CONCEPTION**

Sabina Nedkova, Plamena Atanasova

*University” Prof. d-r Assen Zlatarov”, Burgas 8000, IProf. Yakim Yakimov Blvd.
Department “Technologies, materials and material science”*

e-mail: sabina_nedkova@abv.bg

Abstract:

The time we live in- of technological breakthroughs, changing the natural parameters of the environment, confronts us with situations where we can increasingly participate indirectly or directly in a crisis caused by different causes and ways of manifestation. As a situation in which the normal functioning of all systems and the normal course of all processes is threatened, the crisis is a probable event in the territory in which we live, and is associated with a different degree of severity of the consequences that can influence a person, or a group of people. The perception of its essence - its root cause and its scale, as well as the understanding of the principle of its life-cycle formation - origin, realization, attenuation and end, are the basic prerequisites for its adequate management and overcoming. In this study, has been made an attempt to find out what young people understand as a "crisis," what are the most common causes of these events, whether positive or negative, what qualities a person should have in order to deal with this situation and which gender is more successful in its mastery. The study includes students attending the Bachelor's degree course in Biotechnology, Ecology and Environmental Protection, Chemical Engineering and Oil and Gas Technology from "Prof. Dr. Asen Zlatarov, Bourgas, as a part of their training in the discipline "Technical Safety and Disaster Protection".

Key words: Crisis, Crisis management

1. Въведение

Времето, в което живеем – на ясно изразени климатични аномалии, причинени от агресивно налагани, технологични открития, променящи естествените параметри на средата, ни изправя пред ситуации, в които все по-често можем да участваме косвено, или пряко в бедствие, или криза, причинена от различни по произход и начин на проявяване причини. Като ситуация, в която нормалното функциониране на всички системи и нормалното протичане на всички процеси е застрашено на територията, на която живеем, кризата е синоним на бедствие и е вероятно събитие, което е свързано с различна степен на тежест на последствията, които може да донесе на един човек, или група от хора. Възприемането на същността на кризата – първопричина и мащаб и разбирането на принципа на формиране на жизнения ѝ цикъл - зараждане, реализиране, затихване и край, са основните предпоставки за адекватното ѝ управление и преодоляване. В този процес трябва да бъде обърнато внимание и на причините, поради които тази криза се превръща в проблем, а именно уязвимостта на хората, подложени на нейното въздействие.

Съществува теория, според която бедствията, особено тези, които не зависят от волята на човека, а именно природните бедствия, изглеждат, но не са най-голямата заплаха за човечеството. Въпреки смъртоносния потенциал на земетресенията, наводненията и епидемиите, които причиняват, много по-голяма част от населението на света достига до края на живота си от събития, които често остават извън фокуса на интерес: конфликти, пораждащи насилие, болести и глад - събития, които се считат за част от съвременния начин на напрегнато съществуване в много части на света, особено (но не само) в по-слабо развитите страни. От природните бедствия, най-много жертви причиняват земетресенията и наводненията, но ако се фокусираме само върху тях може да не обърнем нужното внимание на много по-многобройните жертви, на други събития и на всички хора, изправени пред сериозни рискове - насилствени конфликти, болести (често предотвратими), глад и др. Рискове, които са в основата на многобройни смъртни случаи по "естествени" причини, порязяващи хора, които, при различни икономически и политически обстоятелства, биха могли да живеят по-дълго и да се радват на по-добро качество на живот. Хора, които точно заради тези обстоятелства попадат в графата – уязвими на резки промени в околната среда и на кризи [1].

В настоящото изследване е направен опит да се установи, какво е разбирането на младите хора за „криза“, какви са най-честите причини за тези събития, положителен, или отрицателен ефект имат, какви качества трябва да има човек, за да се справи с тази ситуация и кой пол е по-успешен в овладяването ѝ. Участват студенти в четвърти курс, ОКС „бакалавър“ в специалности: Биотехнология, Екология и опазване на околната среда, Химично инженерство и Технология на нефта и газа от Университет „проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, като част от обучението им по дисциплината „Техническа безопасност и защита при бедствия“.

2. Изложение

Концептуалната история на кризата започва от началото на двадесети век, благодарение на работата на Рейнхарт Коселек. Терминът „криза“ произлиза от гръцкия термин *krisis*. Според Коселек значението на този термин е двойно – от една страна това е обективно състояние на нежелано събитие с лоши последствия, а от друга - субективно състояние на критика. От това тълкуване се вижда, че понятието за криза е тясно свързано с човешкото възприятие и субективност. Като технически термин, в медицината, криза означава важен момент от тежко заболяване, което е решаващо за това дали той ще се възстанови или ще умре. Във военното дело, тя описва момента на битката, в която се използват всички сили и се става ясно, дали тя ще завърши с победа или поражение. По този начин, в традиционното и в техническото си значение, понятието за криза съчетава диагностични и прогностични елементи, които са екзистенциално различни - едните може да се възприемат като желани (след преминаването на кризата, прогнозата е добра), а другата – пагубна и вредна (след преминаване на кризата, прогнозата е лоша). Колкото по-голяма е разликата, толкова по-дълбока е кризата и по-наложително е активно да се

въздействия върху нея, за да се избегне негативната и да се реализира позитивната опция. Много речници, един от които третото издание на Международния речник на Уебстър, запазват това първоначално значение, определяйки кризата като повратна точка на болестта или решаващ момент в политиката, като признават, че кризата може да се отнася и до нестабилно състояние на нещата като цяло. В наши дни се използва най-вече последният смисъл на думата, по разговорен начин като синоним на „неразположение“, „влошаване“ или „упадък“. [2]

Според Закона за управление при кризи, „криза“ е промяна на установеното състояние на живот, обхванала територии, обекти, сектори и сфери на икономиката и обществения живот или околната среда, предизвикана от човешка дейност или природни явления, в резултат на която условията за съществуване и за осъществяване на дейност в променената среда са силно нарушени [3].

2.1 Концепция на криза

Натоящото изследване е провокирано от въпроса, как младите хора възприемат кризата и какви са основните характеристики на тази ситуация, поради които тя толкова силно влияе. След обработване на получените резултати от анкетата, в която бяха запитани за това, стана ясно, че независимо от това, в коя житейска сфера се използва думата криза, общото ѝ послание е негативно, защото е свързано с възникването на нежелано събитие от различен мащаб. От друга страна всеки пречупвайки я през своя начин на живот и познание за света, я разбира индивидуално. Запитани, за това как определят кризата, всички студенти се придържат към негативния ѝ имидж, като я описват като „нестабилно и опасно състояние“, „важен проблем на човека и на света“, „събитие, което застрашава човешки животи“, „извънредна ситуация, която затруднява нормалното функциониране и живот на хората“. Според тях, кризата най-често може да има природен характер и технологичен характер, последвани от финансова криза и криза в личните отношения и винаги касае човека.

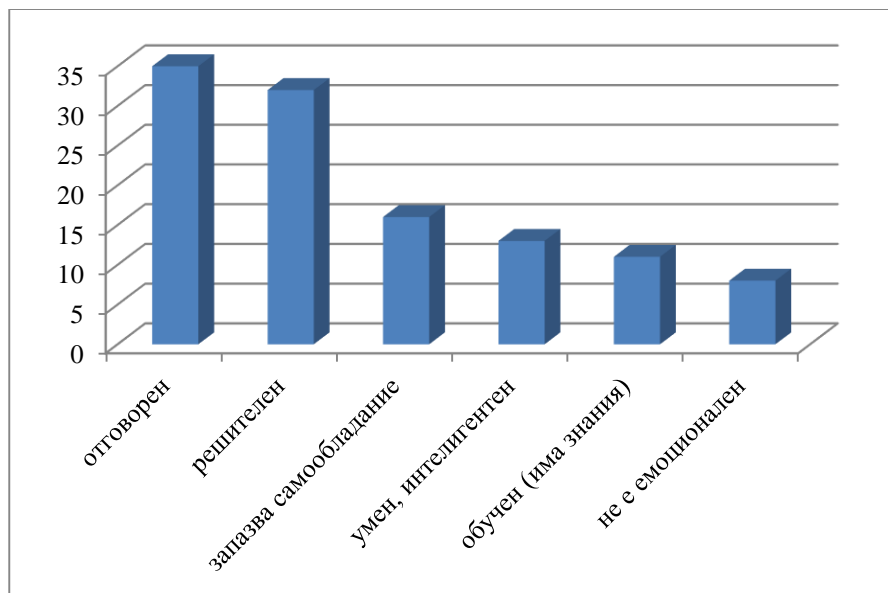
Независимо от различните сфери на живота, където тази криза може да възникне, всяка криза притежава двата основни елемента на риска – вероятност и тежест, като общото заключение на преподавател и анкетирани студенти е, че тук тези елементи могат да се обяснят по следния начин:

- Вероятност – възможността да се реализира едно нежелано събитие – криза, може да се повлияе от външни-обективни фактори (природа и околна среда) и вътрешни – субективни фактори, които са строго специфични за всеки човек и включват психологическата му и личностна характеристика, както и здравословно състояние, физическа пригодност и възраст. Докато вероятността от реализиране на кризи, предизвикани от външни причини, почти не може да се повлиява, то вероятността от реализиране на кризи по вътрешни – субективни причини може да се влияе, защото дори и във възприемането на една ситуация като критична е субективен процес. Например ако даден човек е преминал с нужното внимание и задълбоченост шофьорски курс и внимава, за това да бъде в добро състояние – трезвен и отпочинал когато шофира, вероятността от настъпване на катастрофа е по-малка.

- Тежест – мащаба на влиянието, което реализирането на кризата има върху един човек, или група от хора. Когато тежестта е свързана с жертви, тя е от най-висока степен, но и в този случай върху нея може да влияят субективните фактори, които бяха споменати и по-рано – икономически, политически и психофизични обстоятелства, които превръщат даден човек, от устойчив в уязвим. Тук като „уязвими“ са хората, които заради ниско социално, или икономическо положение, живеят в нестабилни на бедствия постройки, не могат да се позволят поддържане на здравословен начин на живот, който предполага добра физическа и психическа форма. Например при наводнението в кв. Аспарухово, гр. Варна на 19.06.2014 г., което взе 13 жертви се смята, че те се дължат и на недостатъчната осведоменост и подготовката на жителите на квартала за опасността от наводнение и за адекватна реакция за защита, т.е на тяхната уязвимост.

2.2 Най-важни личностни характеристики на хората, занимаващи се с овладяване на кризи

Сериозността на ситуацията, която провокира една природна, или технологична криза, налага взимането на важни и често спешни решения по нейното овладяване и минимизиране на последствията от нейното възникване. На въпроса, какви качества трябва да притежава човека, от който зависи успешното управление на кризата, студентите посочват няколко (фиг.1)

Фиг.1- Какви качества трябва да притежава човекът, овладяващ криза

Прави впечатление, че най-често посочваните качества на успешния мениджър на кризи са качествата, които са характерни за хората на лидерски позиции, които имат за основна цел да организират ефективно работата на подчинените си, с цел достигане на

определен резултат. В случая, когато става въпрос за природна, или технологиана криза – наводнение, земетресение, пожар, радиоактивно заразяване, химическо замърсяване и др. тези качества са още по-важни, защото те са свързани с организиране на сложни действия, които включват много различни компоненти – хора, техника и околна среда. Това е видно и от Закона за защита при бедствия, с който се урежда осигуряването на защитата на живота и здравето на населението, опазването на околната среда и имуществото при бедствия, според който всеки човек, има:

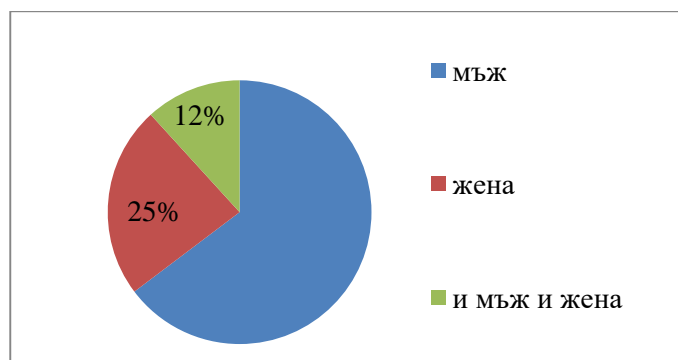
- Право на защита;
- Предимство при спасяване на човешки живот, пред останалите действия по защитата;
- Право на информация, за рисковете при бедствия и дейностите на органите по защита;
- Задължение да понесе ограниченията във връзка с обявеното бедствено положение, произтичащи от наложените мерки за неговото овладяване [4]. ;

Организирането на действията по овладяването на кризата, както и на действията по организирането на хората, за прилагането на всички точки, упоменати по-горе е сложен и комплексен процес, който включва координираната работа на много хора. Вероятно по тази причина студентите са посочили като най-важни качества: „Отговорен“ -35 от 43 човека, „решителен“ – 32 човека, „запазва самообладание“ – 16 човека. Интересното тук, е че посочените от най-много хора качества на човека, който успешно овладява критична ситуация, са свързани по-скоро с начина на прилагане на взетите решения и изпълнение на предварително набелязаните мерки, а не с тяхното стратегическо полагане, на базата на опит, знания и квалификация. Това се потвърждава и от втората част на дадените отговори, които поставят на четвърто и пето от общо шест места качества „умен – интелигентен“ и „има знания по темата“, което според посочените резултати е три пъти по-малко важно от качеството „отговорен“. Резултатите тук, могат да се обяснят, с факта, че основните характеристики на групата респонденти – млада възраст, не установено още трайно работно място по специалността и базови знания в областта на техническата безопасност и защита при бедствия, насочват вниманието и интереса към проявяването на авторитета, необходим за прилагането на действията по управление на кризи, отколкото към процеса по оценка и анализ на критичната ситуация, която предхожда взимането на решенията и е свързана с прилагането на задълбочени знания. Обикновено този процес не е толкова видим и е далеч от вниманието на човека, което може да се сметне за част от обяснението за този резултат, защото причина за него може да бъде и не достатъчното познаване на сложността и комплексността на процеса по овладяване на кризи от младите хора, който изисква на първо място сериозни знания по темата, както и липсата на критично мислене, което често е в основата на поведението на масата от тях.

2.3 Кой пол по-ефективно може да овладее кризата?

Science & Technologies

На въпроса, кой пол по-добре и по-ефективно би могъл да овладее кризата, очаквано мнозинството от анкетиранияте (68 %) отговарят: мъж (Фиг.2).

Фиг. 2. Отговори на въпроса „Кой пол по-ефективно би се справил с кризата?“

Причините за този резултат са в качествата, които мъжете, като „по-силния“ пол притежават, които са свързани с ефективното овладяване на кризи, които по подобие на по-горните резултати са и качества, свързани по-скоро с организирането на действия, отколкото на тяхното планиране и в по-голямата си част включват способността да се изключват емоциите, като не добри в ситуация на криза, като по-важните могат да се обобщят по следния начин:

Мъжете са:

- По-хладнокрѳвни;
- Практични;
- Не емоционални;
- Запазват самообладание;
- С по-силна психика
- По-издържливи;
- Физически по-здрави

Интересно е, че тук отговора „и мъж и жена“ се тълкува, според различните видове кризи. Личните и финансови кризи, могат успешно да се управляват от жени, а технологичните и природните от мъже. Тук също обяснението е, във факта че жените са по-емоционални и неустойчиви, според респондентите ни.

Заклучение

Кризата присъства като термин с негативен характер в живота на младите хора. Нейното възприемане, обаче е по-скоро в резултат на представянето ѝ, като новина в медиите и на етап проявяване и реализиране, отколкото в дълбочината, необходима за разбиране на причините за нейното възникване и причинно следствените връзки между различните ѝ компоненти.

Авторът благодари на проект, финансиран от Национална Програма „Млади учени и постдокторанти“ на Министерството на образованието и науката, България, за финансовата подкрепа при разработване на статията.

Литература:

[1] At risk-Natural hazards, people’s vulnerability and disasters, Ben Wisner, Piers Blaikil, Terry Cannon, Ian Davis, 2003.

[2] [Rüdiger Graf](#), [Konrad H. Jarausch](#), „Crisis” in Contemporary History and Historiography, Version: 1.0, in: Docupedia-Zeitgeschichte, 27.3.2017, URL: http://docupedia.de/zg/Graf_jarausch_crisis_en_2017?oldid=132169, Versions: 1.0

[3] ЗАКОН за управление при кризи (Обн., ДВ, бр. 19 от 2005 г., изм. и доп., бр. 17, 30 и 102 от 2006 г., бр. 11, 41 и 78 от 2007 г.)

[4] ЗАКОН за защита при бедствия, изм. и доп. ДВ. бр.77 от 18 Септември 2018г.